

ÇİMEN GÜNAY-ERKOL • Yaralı Erkeklikler

ÇİMEN GÜNAY-ERKOL 23 Kasım 1977'de Ankara'da doğdu. ODTÜ'den maden mühendisi olarak mezun oldu ama bu mesleği yapmadı. Türk edebiyatı doçentidir ve Özyeğin Üniversitesi'nde ders vermektedir. Toplumcu gerçekçi edebiyat, Türk modernizmi, askerî darbelerin travmaları ve edebiyatta toplumsal cinsiyet hakkındaki makaleleri *Symposium: A Quarterly Journal in Modern Literatures*, *Journal of European Studies*, *Turkish Studies* ve *Middle Eastern Literatures* dergilerinde yayımlanmıştır. Burcu Alkan ile birlikte eş-editörlüğünü üstlendiği *Turkish Literature as World Literature* seçkisi 2021 yılında Bloomsbury tarafından yayımlanmıştır. Araştırma alanları arasında travma, tanıklık ve benlik anlatıları, erkeklik, edebiyatta çatışma sonrası ve tıbbi insani bilimler bulunmaktadır.

İletişim Yayınları 3009 • Edebiyat Eleştirisi 72

ISBN-13: 978-975-05-3074-6

© 2021 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2021, İstanbul

EDITÖR Barış Özkul

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Büşra Bakan

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ÇİMEN GÜNAY-ERKOL

Yaralı Erkeklikler

12 Mart Romanlarında
Yalnızlık, Yabancılaşma ve Öfke

*Ali Liber'e,
erkeklik üzerine de düşünen biri olması umuduyla...*

Tarih can acıdır.

- FREDRIC JAMESON

Sanatın hakikati, gerçeğin ne olduğunu tanımlamak için
kurulmuş gerçeklik tekeli parçalama gücünde yatar.

- HERBERT MARCUSE

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	11
Önsöz	15
Giriş	23
Tarihi yeniden yazmak.....	30
Anılar, sahte anılar ve erkekler.....	40
Devlet, devrimciler, bozkurtlar.....	46
BİRİNCİ BÖLÜM	
Sarsılmaz Bir Zemin Olarak	
Kurban Edilmiş Erkekler	55
Çetin Altan'ın <i>Büyük Gözaltı</i> 'sında rüştünü ispatlama.....	60
Erdal Öz'ün <i>Yaralısın</i> 'ında işkence ve hadım etme.....	76
Melih Cevdet Anday'ın <i>İsa'nın Güncesi</i> 'nde erkeklik ve feda.....	96
İKİNCİ BÖLÜM	
Kadın Yazarların 12 Mart'ı	113
Sevgi Soysal'ın <i>Şafak</i> 'ında dişi erkeklik.....	121
Emine Işınsu'nun <i>Sancı</i> 'sında kadınınsı olandan korku.....	136
Pınar Kür'ün <i>Yarın Yarın</i> 'ında koca ve sevgili olarak devrimci erkekler.....	148
Sevinç Çokum'un <i>Zor</i> 'unda erkekliklerin çatışması.....	165

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Erkeklik ve Modernleşme: Aşk Hadım Eder mi?	187
Adalet Ağaoğlu'nun <i>Bir Düğün Gecesi</i> 'nde askerlik ve evlilik.....	190
Tarık Buğra'nın <i>Gençliğim Eyvah</i> 'ında erkekliğin kaybı.....	210

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Darbe ve Hayata Sinen Travma	231
Oğuz Atay ve bir darbe romanı olarak <i>Tehlikeli Oyunlar</i>	239
Tezer Özlü'nün "aylak kadın": <i>Çocukluğun Soğuk Geceleri</i>	253
Sonuç	271
Sonsöz · VICTORIA ROWE HOLBROOK.....	283
<i>ELEŞTİREL ERKEKLİK ÇALIŞMALARI KAYNAKÇASI</i>	285
<i>DİZİN</i>	325

TEŞEKKÜR

Bu kitap üzerine çalıştığım yıllar boyunca pek çok insan beni destekledi ve cesaretlendirdi. Leiden Üniversitesi'ndeki doktora tez danışmanlarım Ernst van Alphen ve Erik Jan Zürcher'in uzmanlıklarından yararlandım. İstikrarlı destekleri için ikisine de teşekkür ederim. Ernst van Alphen travma ve yazı hakkında düşünme çabama rehberlik etti ve kendi dilimi bulmama yardımcı oldu. Erik Jan Zürcher, daha da yapabileceklerim hakkında beni harekete geçirdi. Her ne kadar bu kitap için yürüttüğüm araştırmadan heyecan duyduysam da, askerî darbelerin karanlık hatıralarından yorgun düştüğüm, işlerin yolunda gitmediği ve yazmaktan vazgeçtiğim zamanlar oldu. Yazma mesafesini ayarlamama, travmayı kendi gerçekliği içinde kavrama ve gözlemlerimi edebiyat eleştirisine dönüştürmeme yardımcı olan Ernst van Alphen olmasaydı, doktorayı bırakmış, yazdıklarımı da bir çekmeceye atmış olabilirdim.

Özgür Gökmen ve Mehmet Emin Yıldırım'a Leiden'daki arkadaşlıkları ve ev sahiplikleri için teşekkür ederim; bu soğuk şehri benim için sıcak bir eve çevirdiler. Leyla Burcu Dünder Utrecht'te bana evini açtı ve ne zaman şikâyet edecek olsam beni dinledi. Petra de Bruijn düşünmek ve yazmak için beni cesaretlendirdi. Helen Wilcox ve Liesbeth Kortals Altes Groningen

Üniversitesi'ndeki lisansüstü toplantılarına katılmama izin verdiler; yazdığım taslakları bu toplantılarda sunma şansı verdikleri için onlara teşekkür ederim. Ev sahibim Sietze de Vries kuzeyde harika bir ev sahibi ve rehberdi. Sevgili karısı Ali'ye benimle paylaştıkları akşam yemekleri için teşekkür ederim.

Bilkent Üniversitesi'nden Talât S. Halman'a sorularıma cevap verdiği ve yazdıklarım üzerine fikir beyan ettiği için müteşekkirim. Onun ofisine gidip edebiyat okumak istediğimi söylediğimde henüz yirmili yaşlarda bir mühendislik öğrencisiydim. Beni bütün kalbiyle dinledi ve cesaret verdi. Bilkent Türk Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduktan sonra onunla çok az görüşme şansı bulabildiysem de, Talât hocanın entelektüel merakları bana her zaman ilham verdi. Bu kitabı o henüz hayatayken yayımlayıp kitap hakkındaki eleştirilerini duymadığım için gerçekten çok üzgünüm.

Bilkent Üniversitesi'ndeki eğitim hayatım boyunca pek çok seçkin hocadan dersler aldım; burada hepsine teşekkür etmek isterim. İlhan Başgöz, Metin And, Victoria Rowe Holbrook, Mehmet Kalpaklı, Zuhâl Ölmez, Engin Sezer, Orhan Tekelioğlu, Süha Oğuzertem ve Hilmi Yavuz'a yardımları ve destekleri için çok şey borçluyum. Onlardan öğrenmek bir ayrıcalıktı. Bilkent'te tamamladığım yüksek lisans tezimde danışmanlığımı yapan ve bana kendi sorularımı sormayı öğreten Süha Oğuzertem'e, doktora tez savunmam için Leiden'a gelen ve bana güç veren Victoria Rowe Holbrook'a ve tartışmalı geçen derslerinden ilham aldığım Hilmi Yavuz'a ayrıca teşekkür ederim. Victoria hoca elinizde tuttuğunuz kitaba küçük bir sonsöz yazmayı kabul ederek bana bir kez daha destek oldu, minnettarım.

Özyeğin Üniversitesi'ndeki çalışma arkadaşlarım, dostlarım ve ailemin desteği olmadan bu kitabın bitmesi çok daha zor olurdu. Özyeğin Üniversitesi bu kitabı mümkün kılan araştırma ortamını sağladı. Özyeğin Üniversitesi Rektörü Esra Gençtürk'e içten teşekkürlerimi sunarım. Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanlığını yürüttüğü süre zarfında desteğini esirgemeyen Canan Ergin'e teşekkür ederim. Özyeğin Üniversitesi'nde birlikte çalıştığım Senem Timuroğlu, Ali Serdar, Egem Atik, Esra Der-

ya Dilek, Fatma Damak, Uğur Çalışkan ve Güneş Sezen'e gösterdikleri dayanışma için teşekkür ederim; onlar sayesinde herkes için daha iyi olacak seçenekleri aramayı öğrendim. Deniz Şenol Sert'e enerjimi tükendiğinde beni gülümsetmeyi başardığı için teşekkür ederim; beni gözümdeki bakıştan anladığı zamanlar için ona minnettarım.

Gülşen Çulhaoğlu, Ipek Taşgın, Mine Ömürgönülşen, Burçak Çehreli, Cem Günhan ve kardeşim Can Günay, dünyanın dört bir köşesine yayılan kendi koşuşturmaları içinde beni desteklemeyi ihmal etmediler. Burcu Alkan, yazarken ve baştan yazarken benimle hep tartıştı ve karşıt görüşler ortaya koyarak kendime eleştirel bakmamı sağladı; candan arkadaşlığı ve desteği için ona teşekkür ederim. Şima İmşir ve Wendy Wiseman zor zamanlarda hep bir telefon uzaktaydılar; Özyeğin'de birlikte çalıştığımız zamanların sıcaklığını hâlâ yaşattıkları için teşekkür ederim. Meltem Gürle'ye yazdıklarıyla ilham verdiği ve desteğini uzaklardan bile hissettirdiği için minnettarım.

Bu kitabın yazılması sürecinde Bilkent, Leiden, Groningen, Özyeğin ve Birmingham Üniversitelerinin kütüphaneleri geçici evlerim oldular; bu kütüphanelerin çalışanlarına yardımları için teşekkür ederim. Ömer Türkeş'e askerî darbeleri konu edinen romanların bir listesini benimle paylaştığı için ve Birgit Schlyter ile İsveç Araştırma Enstitüsü'ne Türkiye'de edebiyat çalışmalarına verdikleri destekler için teşekkür ederim. Erdağ Göknar ve Jeff Hearn yorumları ile yazdıklarına eleştirel bakmamı sağlamakla kalmadılar, bu kitabın İngilizce versiyonu için kapak arkası yazısı yazmayı kabul ederek beni onurlandırdılar. Central European University Press için hakemlik ve editörlük yaparak bu kitaba emek veren herkese teşekkür ederim.

Şükran Günay, Süleyman Günay, Canan Erkol ve Ali Fuat Erkol ne zaman ihtiyacımız olsa çekirdek ailemize destek verdiler. Eşim Güray Erkol ve oğlum Ali Liber Erkol, yazmanın zorluklarını benimle birlikte yüklediler. Destekleri olmasa bu kitabı bitiremezdim.

2013 yılından beri *Masculinities Journal*'ı çıkartmak için emek sarf eden ve Türkiye'de erkeklığın bir tartışma konusu

olarak gündemde kalması için çaba harcayan Eleştirel Erkeklik Çalışmaları İnisyatifi'ndeki arkadaşlarıma da teşekkür ederim. Türkiye'de Eleştirel Erkeklik Çalışmaları'nın gelişmesi için uğraşan bir grubun üyesi olmaktan dolayı çok mutluyum.

2019'da bu kitaba kucak açan Ayizi Yayınları'na minnettarım; kitaba emeği geçen herkese teşekkür ederim. Çeviride bana yardım eden Eylem Yıldız, kendi hayatındaki tüm zorluklara karşın olağanüstü bir gayret gösterdi. Editörüm Aksu Bora, beni bütün havalı cümlelerimle yüzleştirdi ve tatlı vaatleriyle dikkatimi toplamama yardımcı oldu. Aksu olmadan bu kitap Türkçedeki sesini hakkıyla bulamazdı. İletişim Yayınları'ndaki editörüm Barış Özkul cevaplarını unutup tekrar sorduğum soruları sabırla cevapladı ve kitabın emin ellerde olduğunu hissettirdi, bunun için müteşekkirim.

Tüm müdahalelere karşın kitapta kalan hataların benim sorumluluğumda olduğunu belirttikten sonra, son olarak, Özyeğin'deki öğrencilerime teşekkür etmek isterim. Edebiyat için duyduğum heyecanı paylaşan ve hayatıma hayal bile edemeyecekleri şekillerde katkıda bulunan öğrencilerime çok şey borçluyum.

Önsöz

1970'lerin Türkçe edebiyatı, bireylerin parçalanmış kimlikler ve politik çıkmazlarla baş etme mücadelelerini yansıtan örneklerle doludur. Özellikle 1970 ile 1980 arasındaki 10 yıllık süreçte yayımlanan romanlar, toplumsal, siyasi ve psikolojik çatışmaların karmaşık etkilerini tartışmaya açarlar; zira, iki askerî darbe arasındaki bu dönem, ülkedeki atmosferin karanlık ve boğucu olduğu, sokak çatışmalarının yaşandığı, iç savaş ortamını andıran bir dönem olduğu için, gündelik hayatın tüm kılcal damarlarına sızan güvensizlik, korku, endişe ve yabancılaşma gibi duygular edebiyatta da görünür olur. 1970'lerde edebiyat üreten herkes yapıtlarını dönemin gerçekçi bir anlatımı üzerine kurmasa da, metinlerin hepsi bu çatışmalı ve bunalımlı atmosferi bir ölçüde yansıtır.

1970'lerdeki yazınsal üretim içinde 12 Mart romanlarının ayrı bir önemi vardır; çünkü 12 Mart romanları, ülkedeki atmosferi ele alırken iktidar meselesine incelmış bir dikkat ile yönelir ve siyasi kaosun analizini yapmak üzere, darbe yıllarını ve o dönemde gelişen olayları ele alırlar. Bu romanlar “darbe romanları” olsalar da sundukları tartışma darbeden ibaret değildir. 12 Mart romanlarında, bireysellik ve bağlanma üzerine çok boyutlu bir tartışma, derinlikli bir psikolojik “içe bakış”

ve hepsinden önemlisi, Türkiye kültürünün toplumsal cinsiyet perspektifinden cesur bir eleştirisi bulunur. Erkekliğin, “dişi erkekliğin,” aile-evlilik-örgüt gibi bağlayıcı kurumların ve şehir hayatının incelendiği bu romanlar, aslında Türkiye modernleşmesinin başlangıcına dek geri götürülebilecek önemli kültürel soruları gündeme getirmektedir.

Siyasi kavgaların ortasında yazılan 12 Mart romanları, yalnızca toplumsal değil, kişisel alanda da iktidarın köklü bir krizini merkeze alırlar ve bu krizi genişleterek modernleşme meselesine eklerler. Modernist ütopyaları ve otoriter baskıları sorgular ve yerleşik toplumsal cinsiyet kimliklerini irdelerler. Normatif ideallerin bireyler için nasıl kaygı kaynağı haline geldiğini tartışırlar. Dönemin dinamiklerini anlamak için kullanılan başlıca yorum katmanlarından biri, erkekliktir. Çatışma dönemlerini yansıtan hemen hemen tüm edebiyat metinlerinde olduğu gibi, bu dönemin edebiyatında da erkeklik eleştirel bir mesele haline gelir. Askerî darbenin travmatize ettiği entelektüel erkekler, sokaklarda çatışan devrimci sol ve milliyetçi sağın ataerkinin tezgahlarında suç ortaklığı yapan üyeleri, aile reisliği ve örgüt liderliği gibi otorite pozisyonlarına yerleşen erkekler görünür kılınır ve açık yüreklilikle tartışmaya açılır.

Bu kitabın odağında, Türkiye’deki 1968 ruhunu sarsan 12 Mart darbesini konu edinen romanlar var ve bu romanlar, Yeni Tarihselci bir anlayışla ele alınarak Eleştirel Erkeklik Çalışmaları perspektifiyle inceleniyor. Erkekliğin eleştirisi, 12 Mart romanlarının önceki eleştirmenlerinin kasıtlı olarak yüzleşmekten kaçındığı bir meseledir. Oysa Türkiye’deki siyasi kültürünün derinlemesine dönüşmesi için erkekliğin eleştirel bir gözle sorgulanması aciliyet taşımaktadır.

Eleştirel Erkeklik Çalışmaları sosyoloji, psikoloji vb. pek çok farklı alanda yürütülebilir ama edebiyat, kurgusal bir gerçeklik yaratarak erkeklige ilişkin sıkıntıları kurmaca karakterlere yansıtma olanağı sunduğu için, diğer alanlardan farklı olarak, normalde açıklıkla tartışılmayan veya erkeklerin tartışmaya gönülsüz oldukları konuların (askerlik, erkekler arasındaki hiyerarşi, rekabet, baskı, işkence vb.) derinleştirilerek tartışılma-

sına olanak verir. Erkeklerin diğer erkeklerin yanında konuşmaya çekindikleri her türlü konu, kurmaca bir düzlemin araya girmesine olanak sağlanınca, daha kolay anlatılabilir hale gelir.

Bu kitapta, 1971 ile 1980 yılları arasında yayımlanan, döneme ilişkin tanıklıklar içeren romanlara odaklandım. 1971 darbesinin ortaya çıkardığı külliyatta roman, şiir ve kısa öykü gibi farklı türler olsa da, en popüler tür roman olmuştur. Kitabın odağını oluşturan ve farklı üsluplara sahip olan dokuz roman, “psikolojik kategorilerin politik kategoriler haline geldiği” bir döneme eğilmektedir.¹ Seçilen yapıtlar, 12 Mart’ın çeşitliliğini olabildiğince kapsamlı bir biçimde temsil ederler. 12 Mart darbesinin kaotik atmosferini konu edinen kitapları seçtim ve sadece sol eğilimli yazarları değil, kendisini komünizm karşıtı olarak konumlandıran sağ eğilimli yazarları da bu incelemeye dahil ettim. Böylece, 12 Mart romanları kategorisinin, önceki eleştirmenlerin çizdiği çerçeveden daha geniş olduğunu göstermeyi de umuyorum.

Michael Kimmel, 1996 tarihli ünlü kitabı Amerika’da Erkeklik’te [*Manhood in America*] erkekliği ötekilere kanıtlamanın ABD tarihinde nasıl bir üstünlük nişanı anlamına geldiğini ve bu nişanın, kapitalizmin yükselişine paralel biçimde, nasıl hegemonik hale geldiğini inceler.² Bu kitabın erkekliğe yönelen ilgisi de erkekler arasındaki ötekileştirici hegemonik ilişkileri sorgulamak bakımından Türkiye’nin gelişen kapitalizmine dikkat yönelten benzer bir eğilimi taşımaktadır. Kimmel gibi farklı nesillerin erkekliğini karşılaştırmayacağım, ancak toplumsal cinsiyete ilişkin merakı ve feminist niyetleri kapitalizmin tarihi ile birlikte değerlendireceğim.³

Roman incelemeleri, 12 Mart döneminin gelişimini belirleyen tarihsel uğrak noktalarında, kendilerine has konumlarını daha iyi anlatabilmek için kronolojik bir sırada düzenlenmiştir.

1 Herbert Marcuse, “Preface”, *Eros and Civilization: A Philosophical Inquiry into Freud*, Boston: Beacon Press, 1974, s. xxvii.

2 Michael S. Kimmel, *Manhood in America*, New York: Free Press, 1996.

3 Michael Kimmel 2018’de Amerikan Sosyoloji Derneği (ASA) tarafından feminist sosyologlara verilen prestijli Jessie Bernard Ödülü’ne layık görüldü. Hakındaki taciz suçlamaları nedeniyle ödül daha sonra iptal edildi.

Birinci bölüm, askerî müdahaleden hemen sonra yayımlanmış olan üç 12 Mart romanını kapsar: *Büyük Gözaltı* (1972), *İsa'nın Güncesi* (1974) ve *Yaralı* (1974). İkinci bölüm, romanlarında erkek özne konumlarını eleştirel bir biçimde ele alarak döneme ilişkin tartışmaları genişleten kadın yazarların yapıtlarına odaklanmaktadır ve *Şafak* (1974), *Sanıcı* (1975), *Yarın Yarın* (1976) ve *Zor* (1977) romanlarını kapsar. Üçüncü bölümde, 12 Eylül 1980'deki yıkıcı askerî müdahaleden hemen önce 1979'da yayımlanmış iki roman incelenmektedir: *Gençliğim Eyvah* (1979) ve *Bir Düşün Gecesi* (1979). Dördüncü bölümde ise çoğunlukla 12 Mart romanları kümesinde değerlendirilmeyen iki romana, Oğuz Atay'ın *Tehlikeli Oyunlar* (1973) ve Tezer Özlü'nün *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ne (1980) odaklandım.⁴

Elinizde tuttuğunuz kitap, 2008 yılında Leiden Üniversitesi Edebiyat Çalışmaları Bölümü'nde tamamladığım doktora tezimin 2016'da Central European University Press tarafından *Broken Masculinities* adı altında İngilizce olarak kitaplaştırılmış haline dayanmaktadır. *Broken Masculinities*'in Türkçeye çevirisi için Eylem Yıldız'er'den destek aldım. Çeviriyi, İngilizce yazarın Türkçe edebiyatı yakından tanımayan bir okur kitlesine hitap ettiğim için kullandığım kimi açıklamalardan arındırdım. Kimi bölümleri baştan yazdım veya yerlerini değiştirdim; "Giriş" ve "Sonuç" bölümlerini gözden geçirerek yeniden yazdım. Bazı bölümlerin taslakları tez çalışmasının gelişimi sürecinde makale olarak yayımlanmıştı; bu makalelerin künyelerini de "Önsöz"ün sonunda belirttim.

Türkçe çevirisi ilk olarak 2019'da Ayizi Yayınları tarafından yayımlanan *Yaralı Erkeklikler*'in İletişim Yayınları'ndaki bu yeni baskısı için tüm metni yeniden gözden geçirdim, bazı bölümlere eklemeler yaptım, dördüncü bir bölüm açarak Oğuz Atay ve Tezer Özlü'nün yapıtları üzerine yazdıklarımı kattım ve kitabın geneline bazı dipnotlar ekledim. Bu dipnotların bazıları yeni yapılmış araştırmalara referans vermek, bazıları ise bu çalışma hazırlanırken yapıtlarından yararlandığım, ancak da-

4 Kitabın Ayizi Yayınları'ndan çıkan 2019 baskısı üç bölümden oluşmaktadır. Dördüncü bölüm İletişim Yayınları baskısına eklenmiştir.

ha sonra adı taciz davalarına karışmış veya tacizcileri korumaya çalışan isimler hakkında bir not düşme amacıyla eklendi. Bu kişilerin teorik çalışmalarını kullanırken pratikteki yapıp ettiklerini de anarak ilerlemek istedim.

Cinsiyet hiyerarşilerini değiştirmek cinsiyet rollerinin ilişkiselliğini anlamayı ve erkeklerin zihniyetini ve günlük pratiğinin dönüşümünü zorunlu kılar ki bu feminizmin (erkekler üzerine araştırmaları dışında bırakarak) pek fazla nüfuz etmediği görülen bir ayrıcalıktır. Beyaz Erkekler: Postmodern Fark ve Hükmetme Üzerine Çalışmalar [*White Guys: Studies in Postmodern Difference and Domination*] adlı kitabında Fred Pfeil, feminist teorinin birkaç versiyonunun “belirli bir toplumda, belirli bir zamanda (ya da daha aşırı biçimlerinde, gezegenin hiçbir yerinde, hiçbir zaman) bir tek, üniter bir erkeklik biçiminden başka bir erkeklik olasılığına izin vermekte” başarısız olduklarına dikkat çeker.⁵

Öte yandan, erkekler de kendi “erkeklikleri”ni doğallaştırılmış biçimi içinde eleştirel bir perspektifle görmekte çoğunlukla başarısızdır. Susan Faludi, Kaskatı: Modern Erkeğe İhanet [*Stiffed: the Betrayal of Modern Man*] adlı kitabında haklı olarak şunu sorar: “Eğer erkekler *bir şeylerin gerçekleşmesini sağlayanlar* olarak mitleştirilirse, *kendilerine ne olduğunu* incelemeye nasıl başlayabilirler?”⁶ Faludi’nin izinden giderek Türkiye’nin 1968’inde erkeklere ne olduğunu sormak ve buhranlı erkekliklerinin edebiyata nasıl yansıdığını göstermek istiyorum. Askerî müdahale sürecindeki şiddet düşünüldüğünde, erkeklik, 12 Mart romanlarına ilişkin yorumlar üretmek için uygunsuz bir konu gibi görülebilir. Cinsiyet ve cinselliği siyaset tartışmalarına dahil etme çabasının eleştiriyi esas meseleden uzaklaştırdığı düşünülebilir. Böylece, bu çabanın askerî yönetimin şiddetini aklama çabasıyla bir görülmesi riski de ortaya çıkar. Erkekliği, anlatıların dile getirilen siyasi mücadelelerin bir nedeni ola-

5 Fred Pfeil, *White Guys: Studies in Postmodern Difference and Domination*, Londra ve New York: Verso, 1995, s. 222.

6 Susan Faludi, *Stiffed: The Betrayal of Modern Man*, Londra: Vintage, 2000, s. 13. Vurgular orijinal.

rak keşfetme imkânını aradığım için, böylesi bir bakış, bu kitap için yanıltıcı olacaktır.

Cinsiyet çalışmalarına getirilen kimi eleştirilerde arzu ve cinsellik yüklü perspektiflerin genellikle maddi koşulları yok saydığı iddia edilir.⁷ Örneğin, Terry Eagleton, “Hafıza Kaybının Politikası”nda [*The Politics of Amnesia*], İnsani Bilimler öğrencilerinin artık “vampirlik, göz oyma, cyborgler ve porno filmler gibi duyumcu konular üzerine çalıştığını” şaka yollu söyleyerek, daha önemli soruların pop kültürün “seksi” soruları tarafından gölgede bırakılmasına ilişkin bir endişeyi dile getirir.⁸ Çağdaş İnsani Bilimler araştırmalarında önemli görülen sorularda bir değişim olduğuna, “dönüştürücü” eski soruların yerini “eğlendirici” yenilerinin aldığına ve bunun zihinsel iflasa ilişkin kültürel bir mesele olduğu kadar politik bir mesele de olduğuna katılıyorum. Ancak, “seksi” soruları bir kenara bırakmak yerine onları “büyük mesele”nin içine çekmek bana daha iyi bir fikir gibi geliyor. Dolayısıyla, erkekliğe odaklanan okumam, askerî dönemin suçlarının bir reddi değil, anlama ve empati arayışını canlandırmaya yönelik bir girişimdir.

Erkekler ve erkeklik üzerine yürütülen eleştirel çalışmaların feminizmle uyumsuzluk içinde olup olmadığı süregiden bir tartışma olsa da, erkekler ve erkeklikler üzerine çalışmanın kadınların görünürlüğünü azaltmak, yerlerini gasp etmek anlamına gelmediğini ve erkeklerin erkeklikten nasıl etkilendiğinin araştırılmasının son derece gerekli olduğunu söylemek isterim.⁹ Eleştirel erkeklik çalışmalarını feminist teorinin doğal müttefi-

7 Rosemary Hennessey, “Queer Visibility in Commodity Culture”, *Cultural Critique*, sayı 29, 1994; Donald Morton, *The Material Queer: A LesBiGay Cultural Studies Reader*, Boulder: Westview Press, 1996.

8 Terry Eagleton, *After Theory*, Londra: Basic Books, 2003, Türkçede *Kuramdan Sonra*, çev. Uygur Abacı, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2006.

9 Bu konuda derinlikli bir tartışma için bkz. Joyce E. Canaan ve Christine Griffin, “The New Men’s Studies: Part of the Problem or Part of the Solution?”, *Men, Masculinities and Social Theory*, ed. Jeff Hearn ve David Morgan, Londra: Unwin Hyman, 1990, s. 206-214; Judith Kegan Gardiner’in *Masculinity Studies and Feminist Theory* adlı kitabı, erkekler üzerine araştırmaların neden feminist teori ile ittifak içinde olduğunu açıklayan bir derlemedir. Bkz. *Masculinity Studies and Feminist Theory*, ed. Judith Kegan Gardiner, New York: Columbia University Press, 2002.

ki olarak görüyorum; çünkü bir bütün olarak bakıldığında, erkekligi sorgulamak feminist bir iştir.

Bu kitabın çeşitli bölümleri taslak halindeyken Türkçe makaleler olarak yayımlandılar. *Büyük Gözaltı ve Gençliğim Eyvah* üzerine yazdıklarımı *Pasaj* dergisinde,¹⁰ *İsa'nın Güncesi* üzerine olan bölümü *Journal of Turkish Literature* dergisinde,¹¹ *Yarın Yarın ve Sancı* üzerine yazdıklarımın ilk hallerini *Feminist Yaklaşımlar* dergisinde,¹² *Bir Düğün Gecesi* üzerine olan bölümün taslağını *Kritik* dergisinde¹³ ve *Tehlikeli Oyunlar* üzerine olan bölümü *Birikim*'de yayımladım.¹⁴ *Çocukluğun Soğuk Gece-leri* üzerine olan bölüm ise ilk olarak bu kitapta yayımlanıyor.

Bu kitabı, erkeklik üzerine de düşünen biri olmasını umut ettiğim oğlum Ali Liber Erkol'a adıyorum. Umarım askerî darbeler, edebiyat-tarih ilişkisi ve erkeklikler üzerine okuyacak yaşlara geldiğinde bugün şikâyet ettiğimiz şeylerin bir kısmı değişmiş olur.

10 “Erkeklik ve Muhafazakârlık: *Büyük Gözaltı ve Gençliğim Eyvah*”, *Pasaj*, Ocak/Haziran 2006, s. 75-94.

11 “The Quixotic Death: Sacrifice and Masculinity in Melih Cevdet Anday’s *The Diary of Jesus*”, *Journal of Turkish Literature*, sayı 4, 2007, s. 123-141.

12 “12 Mart’ın Sağı Solu: Yarın Yarın ve Sancı’da Eril Bakış”, *Feminist Yaklaşımlar*, sayı 5, Haziran 2008.

13 “Cinsiyet Sarhoşluğu: *Bir Düğün Gecesi*’nde Askerlik ve Erkeklik”, *Kritik*, sayı 4, Kasım 2009, s. 245-226

14 “Bir Darbe Romanı Olarak *Tehlikeli Oyunlar*”, *Birikim*, sayı 345-346, Ocak 2018, s. 139-149.